

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS

LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2021 m. lapkričio 4 d.

Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės, Andžej Maciejewski (pranešėjas) ir Gedimino Sagačio (kolegijos pirmininkas),

teismo posėdyje kasacinę rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovo A. S. kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. lapkričio 5 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo A. S. ieškinį atsakovei Lietuvos Respublikai, atstovaujamai Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato, dėl neturtinės žalos atlyginimo.

Teisėjų kolegija

nustatė:

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių valstybės deliktinę atsakomybę už ikiteisminio tyrimo institucijų veiksmus, suvaržiusius asmens laisvę ikiteisminio tyrimo pradėjimo metu (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – [CK](#)) 6.272 straipsnio 1 dalis), aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovas A. S. 2019 m. spalio 25 d. ieškiniu prašė teismo nustatyti ir priteisti jam iš atsakovės Lietuvos Respublikos, atstovaujamos Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato, neturtinės žalos atlyginimą.
3. Ieškovas nurodė, kad 2017 m. rugpjūčio 1 d., siekdamas sudrausminti keturis paauglius, vieną jų atsivedė į savo butą, norėdamas perduoti policijai už viešosios tvarkos pažeidimą, o išsiaiškinęs vaiko jaunesnį negu 16 m. amžių, jį paleido. Dėl šio įvykio iškvietus policiją 18.30 val. pas ieškovą į butą atvyko policijos ekipažas. Ieškovui liepta išeiti iš buto į laiptinę diskutuoti su pranešėja (vieno iš paauglių motina, kuri yra policijos pareigūnė), paskui ieškovą įlaipino į kieme stovintį policijos automobilį ir jame išlaikė ne mažiau kaip valandą, ieškovas buvo nuvežtas į policijos komisariatą, iškratytas, paimti visi jo daiktai, jis buvo uždarytas į kamerą, po pusvalandžio išvestas iš jos, tyrėjas liepė ieškovui rašyti paaiškinimą.
4. Ieškovas teigė, kad jis buvo sulaikytas (policija vartojo ne ieškovo sulaikymo, o pristatymo sąvoką) neteisėtai ir be pagrindo, todėl patyrė neturtinę žalą: kelias valandas buvo suvaržyta jo laisvė, jis jautė įtampą, dvasinį sukrėtimą, emocinę depresiją. Ieškovas policijos pareigūnų išvestas ir įsodintas į automobilį 13 metų dukters akivaizdoje ir matant namo kaimynams. Ieškovas kentė kaitrą policijos automobilyje karštą saulėtą dieną. Dėl sulaikymo nesurašytas protokolas, sulaikymas neįregistruotas Policijos registruojamų įvykių registre. Komisariate iš ieškovo paimti daiktai, jie grąžinti ieškovą išleidus, vien daiktų paėmimas patvirtina ieškovo sulaikymą, t. y. jo uždarymą į sulaikymo patalpą. Vilniaus apskrities policijos vadovas 2017 m. gruodžio 18 d. atsakyme nurodė, kad ieškovas buvo uždarytas ne į laikino sulaikymo, o į pristatytiesiems asmenims skirtą patalpą. Iš 2019 m. liepos 12 d. policijos komisariato atsakymo ieškovas sužinojo, kad pristatytųjų patalpa yra be durų, o sulaikymo patalpose įrengti užraktai. Ieškovas teigė galėjęs būti uždarytas tik sulaikytųjų patalpoje. Ieškovas pripažino, kad, gavusi pranešimą, nors ir nepagrįstą, policija pagrįstai įtarė jį nusikalstama veika. Ieškovo sulaikymas turėjo atitikti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – [BPK](#)) 140 straipsnio 2 dalies pagrindus, bet tokių pagrindų nebuvo. Policijos patruliai ir tyrėjas tarnybiniuose pranešimuose nurodė įtarimą nusikalstama veika, kaip pagrindą pristatyti (sulaikyti) ieškovą, bet nenurodė, kad ieškovas sulaikytas dėl gauto pranešimo apie nusikalstamą veiką. Ieškovas pažymėjo, kad yra baigęs Lietuvos policijos akademiją ir dirbęs dviejuose komisariatuose. Kadangi negali pateikti neturtinės žalos dydžio įrodymų ir jų pateikti neįmanoma, ieškovas prašė teismo nustatyti ir priteisti iš atsakovės Lietuvos Respublikos neturtinės žalos atlyginimą.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

5. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2020 m. liepos 14 d. sprendimu ieškinį atmetė.
6. Teismas nustatė, kad 2017 m. rugpjūčio 1 d. buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – [BK](#)) 140 straipsnio 3 dalį, kai policija gavo L. J. 2017 m. rugpjūčio 1 d. pareiškimą apie ieškovo smurtinio pobūdžio veiksmus (fizinio skausmo sukėlimą) prieš nukentėjusį nepilnametį T. T. Ikteisminio tyrimo duomenimis, 2017 m. rugpjūčio 1 d. A. S. 20.28 val. buvo pristatytas į Vilniaus miesto 1-ąją policijos komisariatą aplinkybėms aiškinti, buvo paimti rašytiniai paaiškinimai, surašytas daiktų paėmimo laikinai saugoti protokolas, patikrintas blaivumas ir A. S. iš komisariato išleistas 21.19 val. Iš Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2017 m. spalio 18 d. rašto matyti, kad 2017 m. rugpjūčio 1 d. pristatytas į Vilniaus miesto 1-ąją policijos komisariatą A. S. buvo uždarytas ne į laikino sulaikymo, o į pristatytiesiems asmenims skirtą patalpą. 2017 m. lapkričio 3 d. nutarimu ikiteisminis tyrimas nutrauktas.
7. Šioje byloje ieškovas kelia klausimą dėl sulaikymo padarytos žalos atlyginimo, o kitoje išnagrinėtoje Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinėje byloje [Nr. e2-22357-432/2018](#) buvo keliamas klausimas dėl ikiteisminio tyrimo teisėtumo ir dėl to padarytos žalos atlyginimo.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinta, kad ieškovas, reikalaujamas atlyginti nurodytos rūšies žalą, neturi įrodinėti, kad dėl žalos atsiradimo (padarymo) kalti ikiteisminio tyrimo pareigūnai, tačiau jis neatleidžiamas nuo Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir [CPK](#)) 178 straipsnyje įtvirtintos pareigos įrodyti kitas tris būtinąsias šios civilinės atsakomybės rūšies sąlygas (neteisetų veiksmų, žalos ir jų priežastinio ryšio), o neįrodžius bent vienos iš jų, žalos atlyginimas negalimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos

19 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-311-421/2018](#); 2019 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-283-1075/2019](#); ir kt.).

9. Teismo vertinimu, ieškovas tik deklaratyviai nurodė, kad dėl prieš jį atliktų pareigūnų veiksmų (laikymo patulio automobilyje, nuvežimo į policijos komisariatą ir ten laikymo) jis patyrė dvasinių išgyvenimų, įtampą ir pan., t. y. neįrodė [CK](#) 6.250 straipsnio 1 dalyje išvardytų neturtinės žalos kriterijų.
10. Pagal Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 22 straipsnio 1 dalį policijos pareigūnas, atlikdamas jam nustatytas funkcijas, turi teisę, įtardamas, kad padarytas administracinis teisės pažeidimas (nusižengimas) ar nusikalstama veika, ir kitais įstatymų nustatytais atvejais tikrinti su tuo susijusių asmenų dokumentus ir laikinai sulaikyti bei pristatyti į policijos patalpas asmenis apžiūrai ar kratai, jų turimų daiktų patikrinimui atlikti, protokolams, aktams, pranešimams surašyti ar kitiems įstatymų nustatytiems veiksams atlikti. Pagal [BPK](#) 166 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatas, gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką turi būti pradėtas ikiteisminis tyrimas. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. 5-V-553 patvirtintos Policijos įstaigų operatyvaus valdymo padalinių darbo organizavimo instrukcijos 24 punkte nustatyta, kad į policijos įstaigą gali būti pristatomi asmenys, įtariamai padarę nusikalstamas veikas. Taigi, gavus pareiškimą dėl ieškovo galimai padarytos nusikalstamos veikos prieš nepilnamečį, turėjo būti aiškinamasi visos įvykio aplinkybės ir atliekami tam tikri procesiniai veiksmai bei sprendžiama dėl procesinių prievartos priemonių taikymo būtinumo (apklausiami įvykyje dalyvavę asmenys, renkami liudytojų parodymai ir pan.).
11. Ieškovas pristatytas į Vilniaus miesto 1-ąją policijos komisariatą 2017 m. rugpjūčio 1 d. 20.28 val., jis nuvestas į pristatytiems asmenims skirtą patalpą, išleistas iš komisariato po 51 minutės (2017 m. rugpjūčio 1 d. 21.19 val.). Vilniaus miesto 1-ojo policijos komisariato 2019 m. liepos 12 d. rašte nurodyta, kad komisariate iki 2019 m. liepos 1 d. buvo įrengta pristatytųjų asmenų patalpa (atvira ir be durų su užraktais) bei sulaikymo patalpos (su įrengtais užraktais), o pristatytųjų asmenų patalpose galėjo būti laikomi ir sulaikytieji asmenys dėl vietų trūkumo sulaikymo patalpose.
12. Ikiteisminio tyrimo objektas buvo nepilnamečio interesai, nes pareiškimas pateiktas dėl fizinio skausmo sukėlimo nepilnamečiui. Byloje nėra jokių duomenų, patvirtinančių, kad ieškovas uždarytas į laikino sulaikymo patalpas, o iš ikiteisminio tyrimo medžiagos duomenų nėra pagrindo daryti išvadą, kad policijos pareigūnai pažeidė Policijos įstaigų operatyvaus valdymo padalinių darbo organizavimo instrukcijos reikalavimus. Tiek ikiteisminio tyrimo pradžioje, tiek ieškovo pristatymą į policijos įstaigą, gavus duomenų apie ieškovo veiką, galimai turinčią nusikalstamos veikos požymių, šį asmenį apklausai pristatius į policijos įstaigą, teismas įvertino kaip pagrįstai atliktus pareigūnų veiksmus šioje situacijoje, neperžengusius bendrosios pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai ribų.
13. Ieškovas nepateikė jokių įrodymų, patvirtinančių, kad patyrė neadekvačių atlikties veiksmams jo laisvės ar kitų svarbių vertybių suvaržymų. Nors ieškovo pristatymas į policijos įstaigą aplinkybėms aiškinti ir turi laikino sulaikymo požymių (asmens gabenimas policijos automobiliu į policijos įstaigą, laikymas komisariate, kol bus atliekamas reikiamos procedūros ir pan.), tačiau atsižvelgiant į ieškovo išbūtą policijos komisariate laiką (51 minutė) bei galimai padarytos nusikalstamos veikos pobūdį (fizinio smurto sukėlimas nepilnamečiui), toks faktinis ieškovo sulaikymas, teismo vertinimu, negali būti laikomas neteisėtu. Tokie laikini ieškovo laisvės suvaržymai buvo būtini ir proporcingi aptariamam atveju. Pareigūnai turėjo faktinį ir teisinį pagrindą dėl ieškovo intis tam tikrų priemonių, jos buvo atliekamos teisėtai ir laikantis teisės aktuose nustatytos tvarkos, ieškovo (kaip asmens, galimai padariusio nusikalstamą veiką) pristatymas į policijos įstaigą apklausai, paaiškinimui išklauskas bei užfiksavimas ir pan. (visa tai ieškovas vertina kaip sulaikymą) buvo tikslingi, nenustatyta pareigūnų nepagrįstų procesinių veiksmų aiškinantis įrodymus, reikalingus įtarimams pagrįsti ar jiems paneigti, todėl valstybės civilinė atsakomybė pagal [CK](#) 6.272 straipsnį šiuo atveju negalima.
14. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. lapkričio 5 d. nutartimi paliktas nepakeistas Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. liepos 14 d. sprendimas.
15. Nutartyje apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad Vilniaus miesto apylinkės teismas 2018 m. spalio 8 d. sprendime civilinėje byloje [Nr. e2-22357-432/2018](#) konstatavo, jog, ištyrus ikiteisminio tyrimo Nr. 01-1-39011-17 medžiagą, nenustatyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai ar prokurorai būtų atlikę kokius nors neteisėtus veiksmus ieškovo atžvilgiu. Vilniaus apygardos teismas, išnagrinėjęs ieškovo apeliacinį skundą, 2019 m. rugsėjo 10 d. nutartimi byloje [Nr. e2A-1091-661/2019](#) nurodė pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą. Nagrinėjamoje byloje ieškovas prašo priteisti atlyginimą neturtinės žalos, patirtos dėl jam pritaikyto laisvės suvaržymo, t. y. dėl pareigūnų veiksmų, kurie buvo atlikti dar iki pradėdant ikiteisminį tyrimą ir kurie nebuvo nurodytos civilinės bylos nagrinėjimo dalykas.
16. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo sprendimo išvada, kad pareigūnai turėjo faktinį ir teisinį pagrindą dėl ieškovo intis tam tikrų priemonių, šios buvo atliekamos teisėtai ir laikantis teisės aktuose nustatytos tvarkos, gavus pranešimą apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, todėl valstybės civilinė atsakomybė šiuo atveju negalima. Situacija, kai nepažįstamas asmuo, prieš nepilnamečio asmens valią įsiveda jį į savo butą ir užkerta jam galimybę iš buto pasišalinti, policijos pareigūnų galėjo būti vertinama kaip galimai neteisėtas elgesys, kai yra pakenkiama nepilnamečio asmens interesams.
17. Policijos pareigūnai veikė įgyvendindami Policijos įstatymo 22 straipsnio 1 dalyje nurodytas policijos pareigūnų teises, kurios skirtos [BPK](#) 2 straipsnyje nustatytai pareigūnų pareigai įvykdyti, t. y. per trumpiausią laiką atlikti tyrimą ir atskleisti nusikalstamą veiką. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad baudžiamojo proceso tikslas yra patikrinti įtarimą, todėl ta aplinkybė, kad vėliau procese asmuo išteisinamas dėl nusikaltimo, nepaneigia pagrįsto įtarimo buvimo ankstesnėje proceso stadijoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-487-915/2015](#)). Tai reiškia, kad įrodymų, kurie sudaro pagrindą pradėti ikiteisminį tyrimą, gali nepakakti įtarimams pareikšti ar apkaltinamajam nuosprendžiui priimti, tačiau savaime tai nereikšia neteisėtų veiksmų. Įstatymų leidėjas, suteikdamas policijos pareigūnams atitinkamus įgalinimus taikyti procesines prievartos priemones, kartu suteikia jiems ir tam tikrą diskreciją spręsti dėl šių priemonių naudojimo būtinybės.
18. Ieškovo laikinas laisvės suvaržymas pritaikytas įtariant jį nusikalstamos veikos, nustatytos [BK](#) 140 straipsnio 3 dalyje, įvykdymu (fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas, įvykdytas prieš mažametį asmenį). Ieškovas į policijos komisariatą atgabentas tiesiai iš galimos nusikaltimo vietos, iš karto po įtariamos nusikalstamos veikos padarymo, komisariate ieškovas išbuvo santykinai neilgą laiką, ir tik tam, kad pareigūnai atliktų pirminius ikiteisminio tyrimo veiksmus. Laikini ieškovo laisvės suvaržymai buvo būtini ir proporcingi.
19. Atvykę į įvykio vietą ir atlikę pirminį vertinimą, policijos pareigūnai priėmė sprendimą, kad tolesnis įvykio aplinkybių aiškinimasis būtų tikslingesnis policijos komisariate, į jį ieškovas ir buvo nuvežtas. Ikiteisminio tyrimo metu kaip liudytoja apklausta L. J. nurodė, kad, atvykus policijos pareigūnams, ieškovas aiškino, jog jis vykdė teisingumą, citavo įstatymus, prisistatė advokatu, po to nustatinėjo pareigūnų kompetenciją, klausinėjo jų laipsnių, išsilavinimo. Kai pareigūnai pamatė, kad situacijos nėra galimybės išspręsti vietoje, paklausė, ar bus rašomas pareiškimas. Iš liudytojos parodymų matyti, kad ieškovas iš esmės nebendradarbiavo su atvykusiais pareigūnais, dėl to šie priėmė sprendimą tolesnius tyrimo veiksmus atlikti policijos įstaigoje. Įrodymų, kad tokie pareigūnų veiksmai būtų pažeidę proporcingumo principą, nėra. Taigi, apeliacinės instancijos teismo vertinimu, nėra pakankamo pagrindo konstatuoti, kad ikiteisminio tyrimo pradžioje ieškovo atžvilgiu ar atskiri ikiteisminio tyrimo veiksmai buvo akivaizdžiai nepagrįsti ir (ar) neteisėti, o ieškovo laikinas laisvės suvaržymas neatitiko įstatymų reikalavimų ar nebuvo proporcingas. Ieškovas neįrodė nė vienos iš civilinės atsakomybės sąlygų.

20. Ieškovas A. S. kasaciniu skundu prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. lapkričio 5 d. nutartį ir Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. liepos 14 d. sprendimą, ir priimti naują sprendimą – ieškinį tenkinti arba perduoti bylą nagrinėti žemesnės instancijos teismui. Kasacinis skundas grindžiamas šiais esminiais argumentais:
- 20.1. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnio 2 dalį (niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas), sulaikymo pagrindai turi būti konkrečiai nustatyti įstatymu, todėl sulaikymo pagrindas negali būti abstraktus proporcingumas. Sulaikymas turi atitikti [BPK](#) 140 straipsnyje nustatytus sulaikymo pagrindus. Apygardos teismas formuoja praktiką, kad jei pareigūnas mano, jog sulaikyti proporcinga, sulaikymo atitiktis [BPK 140 straipsnio](#) pagrindams net nebereikia.
- 20.2. Pagal [BPK](#) 11 straipsnį procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų. Sulaikius ir pristatčius į komisariatą, be sulaikymo, ieškovui nebuvo atliktas joks baudžiamojo proceso veiksmas. Ieškovui nebuvo pareikštas įtarimas ir jis nebuvo apklaustas. Ieškovui nesuprantama, kodėl tai, kad jis įsileido policininkus į butą (nors neprivalėjo), pateikė asmens tapatybės kortelę, išsakė savą įvykio versiją ir motyvus, policininkų siūlymu išėjo į laiptinę diskutuoti su pareiškėja, nelaikoma bendradarbiavimu. Net jei ieškovas būtų atsisakęs bendradarbiauti, tai nėra pagrindas sulaikyti, kaip nepagrįstai nurodė apygardos teismas.
- 20.3. Sulaikymo neteisėtumas preziumuojamas pagal *contra spoliatorem* (šaliai nepateikus ar atsisakius pateikti įrodymą, reikia laikyti egzistuojant tai šaliai pačius nepalankiausius faktus, kuriuos tas nepateiktas įrodymas būtų patvirtinęs) prezumpcija: nė vienas iš teismų neįvertino to, kad sulaikydama policija nesurašė nei nutarimo sulaikyti, nei sulaikymo protokolo, nors privalėjo pagal [BPK 140 straipsnio](#) 2 ir 5 dalis. *Contra spoliatorem* prezumpcija pripažįstama teismų praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-60-687/2016](#)). Jei nutarimas būtų buvęs surašytas, iš jo būtų buvę matyti sulaikymo teisinis ir faktinis nepagrįstumas. Vien iš to, kad nebuvo surašytas nutarimas sulaikyti ir sulaikymo protokolas, preziumuojama, kad sulaikymas neteisėtas. Be to, apygardos teismas nepagrįstai konstatavo, kad ieškovas sulaikytas iš karto po įvykio, į komisariatą pristatytas 20.28 val. Tačiau įvykis buvo apie 18 val. Ieškovas sulaikytas ne įvykio vietoje, o namuose, įvykiui pasibaigus.
- 20.4. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – ir EŽTT) 2012 m. gruodžio 11 d. sprendime *Venskutė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 10645/08, išaiškino, kad sulaikymo nefiksavimas laikytinas rimčiausiu pažeidimu ir kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 5 straipsnio 1 dalis gali būti taikoma ir labai trumpam laisvės atėmimui. Pareigūnų elgesys laikant atsivežtą pareiškėją kelias valandas išteisinio tyrimo įstaigoje be jokio atliekamų veiksmų procesinio įforminimo Europos Žmogaus Teisių Teismo vertintas kaip pareigūnų siekis įbauginti pareiškėją ir taip išgauti iš jos informaciją.
- 20.5. Apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad įvyko sulaikymas, o tai reiškia kartu ir neteisėtus veiksmus, kurie sukėlė ieškovui neigiamų pasekmių (žalos). Teismas neteislingai paskirstė įrodinėjimo pareigą, nurodęs, kad ieškovas neįrodė neteisėtų veiksmų, nors būtent atsakovė turėjo pagrįsti veiksmų teisėtumą, t. y. sulaikymą pagrįsti įstatymu, tačiau to nepagrindė. Todėl teismas turėjo nustatyti kompensaciją už žalą ir priteisti jos atlyginimą. Apeliacinės instancijos teismas sulaikymo teisėtumą grindė [BPK 11 straipsniu](#) savo, o ne atsakovo iniciatyva, todėl pažeista ieškovo teisė į nešališką teismą. Apeliacinės instancijos teismas neteisėtai išėjo už apeliacinio skundo ir atsiliepimo į jį ribų, t. y. pateikė savą sulaikymo pateisinimą – [BPK](#) 11 straipsnyje nustatytą proporcingumą, taip apygardos teismas priėmė siurprizingą ieškovui nutartį.
- 20.6. Teismai nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimų, kad remiantis [BPK 140 straipsniu](#) laikinas sulaikymas, neužklopus asmens nusikalstamos veikos padarymo vietoje ar tuoj po nusikalstamos veikos padarymo, nėra įprasta procesinės prievartos priemonė, kurios taikymą suponuoja asmens įtarimas padarius nusikalstamą veiką. Pagal [BPK 140 straipsnio](#) 2 dalį, toks sulaikymas galimas tik išimtiniais atvejais, kai yra visos šioje nuostatoje nustatytos sąlygos, t. y. paaiškėja, kad yra [BPK](#) 122 straipsnyje nustatyti suėmimo skyrimo pagrindai ir sąlygos; tuoj pat būtina suvaržyti asmeniui laisvę siekiant šio kodekso 119 straipsnyje nustatytų tikslų; nėra galimybės šio kodekso 123 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka itin skubiai kreiptis į teismą dėl suėmimo skyrimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-346/2014](#)). Tačiau ieškovo atveju pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai sulaikymą pateisino vien įprastu poreikiu atlikti procesinius veiksmus ir nekonstatavo jokios aplinkybės, dėl kurios atvejais buvo išimtinis.
21. Atsiliepimu į kasacinį skundą atsakovė Lietuvos Respublika, atstovaujama Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato, prašo Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. lapkričio 5 d. nutartį ir Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. liepos 14 d. sprendimą palikti nepakeistus. Atsiliepime išdėstyti esminiai argumentai:
- 21.1. Ieškovas į policijos komisariatą atgabentas tiesiai iš galimos nusikaltimo vietos, iš karto po įtariamos nusikalstamos veikos padarymo, policijos komisariate jis išbuvo santykinai neilga laiką, ir tik tam, kad pareigūnai atliktų pirminius ikiteisminio tyrimo veiksmus. Ieškovo laisvės suvaržymas atliktas laikantis įstatymų, atliko Policijos įstatymo 22 straipsnio 1 dalyje išdėstytas policijos pareigūno veiksmų atlikimo sąlygas ir galimus atlikti veiksmus. Ieškovo įtariama nusikalstama veika susijusi su nepilnamečio interesais, todėl ieškovo (kaip asmens, galimai padariusio nusikalstamą veiką) pristatymas į policijos įstaigą apklausiai, paaiškinimų išklausymas bei užfiksavimas ir pan. buvo tikslingi, o ikiteisminio tyrimo metu nenustatyti pareigūnų nepagrįsti procesiniai veiksmai.
- 21.2. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad baudžiamojo proceso tikslas yra patikrinti įtarimą, todėl ta aplinkybė, kad vėliau procese asmuo išteisinamas dėl nusikaltimo, nepaneigia pagrįsto įtarimo buvimo ankstesnėje proceso stadijoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-487-915/2015](#)). Tai reiškia, kad įrodymų, kurie sudaro pagrindą pradėti ikiteisminį tyrimą, gali nepakakti įtarimams pareikšti ar apkaltinamajam nuosprendžiui priimti, tačiau savaime tai nereiškia neteisėtų veiksmų.
- 21.3. Teisinė kvalifikacija, teisės normų aiškinimas ir taikymas ginčo santykiui yra bylą nagrinėjančio teismo prerogatyva, todėl teismas privalo savo iniciatyva nustatyti ginčo santykiui taikytinas teisės normas ir dėl jų pasisakyti priimdamas sprendimą byloje. Vien tai, kad priimti teismų sprendimas ir nutartis nenaudingi ieškovui, nereiškia teismų šališkumo, o ieškovas nepateikė šališkumo įrodymų.
- 21.4. Ieškovas nepagrįstai mano, kad neprivalo įrodyti jam taikytos prievartos priemonių neteisėtumą. Civilinės bylos teismuose nagrinėjamos laikantis rungimosi principo. Kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindų, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių nereikia įrodinėti ([CPK](#) 12, 178 straipsniai). Bylos šalims tenkančios įrodinėjimo pareigos vykdydamos orientuotos į bylą nagrinėjančio teismo įtikinimą, kad egzistuoja faktinės aplinkybės, kuriomis grindžiami reikalavimai ir atsikirtimai.
- 21.5. Kadangi ieškovas neįrodė, kad jo patirtus nepatogumus, dvasinius išgyvenimus ir kt. nulėmė ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir jo metu atlikti neteisėti pareigūnų veiksmai, tai nėra pagrindo konstatuoti valstybės civilinę atsakomybę. Ieškovas neįrodė prašomos priteisti neturtinės žalos fakto, neįvardijo ir nepagrindė jos dydžiui nustatyti reikšmingų kriterijų ir konkrečių aplinkybių. Be to, ieškovo pateiktų įrodymų nepakanka ir priežastiniam ryšiui tarp įvardytų kaip neteisėtų pareigūnų veiksmų bei reikalaujamos neturtinės žalos pagrįsti.

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl valstybės civilinės atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl asmens neteisėto sulaikymo

22. Nagrinėjamoje byloje sprendinas klausimas, ar asmens, įtarus jį nusikalstamos veikos įvykdymu, pristatymas į policijos įstaigą turi būti vertinamas kaip laikinas sulaikymas [BPK 140 straipsnio](#) prasme, nuo kada turi būti skaičiuojama laikino sulaikymo (laisvės suvaržymo) pradžia ir ar toks laikinas sulaikymas (laisvės suvaržymas) buvo teisėtas.
23. Konstitucijos 20 straipsnyje įtvirtinant žmogaus laisvės neliečiamumą kartu nustatyta, kad niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas; niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas (Konstitucijos 20 straipsnio 2 dalis). Nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindimas. Jeigu teismas nepriima nutarimo asmenį suimti, sulaikytasis tuojau pat paleidžiamas (Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalis). Šios bendrosios teisės į laisvę garantijos detalizuojamos [BPK](#) reglamentuojant šios teisės apribojimus baudžiamojo proceso kontekste ([BPK 44 straipsnio](#) 1 dalis ir kt.).
24. Kadangi pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, todėl, aiškinant ir taikant atitinkamas [BPK](#) nuostatas, turi būti vadovaujama taip pat Konvencijos 5 straipsniu, kuriame įtvirtinta asmens teisė į laisvę ir saugumą, ir EŽTT praktika pagal šį straipsnį.
25. Konvencijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą; niekam laisvė negali būti atimta kitaip, kaip šioje nuostatoje nurodytais atvejais ir įstatymo nustatyta tvarka. Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkte nustatytas laisvės atėmimo atvejis, kai asmuo teisėtai sulaikomas ar įkalinamas, kad būtų pristatytas kompetentingai teismo institucijai, pagrįstai įtariant jį padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina neleisti jam padaryti nusikaltimo, arba manoma, jog jis, padaręs tokį nusikaltimą, gali pabėgti. Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad kiekvienas sulaikytasis ar kalinamasis pagal šio straipsnio 1 dalies c punkto nuostatas turi būti skubiai pristatytas teisėjui ar kitam pareigūnui, kuriam įstatymas yra suteikęs teisę vykdyti teismines funkcijas, ir turi teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką arba teisę būti paleistas proceso metu.
26. Teisėjų kolegija pažymi, kad [BPK 11 straipsnio](#), reglamentuojančio proporcingumo principo laikymąsi taikant procesines prievartos priemones ir atliekant tyrimo veiksmus, 1 dalyje nustatyta, kad procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų. [BPK](#) procesinės prievartos priemonės yra kardomosios priemonės ir kitos procesinės prievartos priemonės, tarp pastarųjų yra laikinas sulaikymas ([BPK 140 straipsnis](#)). Bet kokios procesinės prievartos priemonės taikymas turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nereikalinga ([BPK 11 straipsnio](#) 1 dalis). Nurodytas principas įtvirtintas [BPK 140 straipsnio](#) 4 dalyje, kurioje nurodyta, kad laikinas sulaikymas negali trukti ilgiau, negu tai būtina asmens tapatybei nustatyti ir būtinoms proceso veiksmams atlikti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-718-421/2015](#), 27 punktas; 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-231-695/2019](#), 51, 104 punktai).
27. [BPK 140 straipsnio](#) 1 dalyje įtvirtinta, kad prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar kiekvienas asmuo gali sulaikyti asmenį, užkluptą darant nusikalstamą veiką ar tuoj po jos padarymo. Jei asmenį sulaiko ne prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas, apie sulaikymą tuoj pat turi būti pranešta policijai. Minėto straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad laikinas sulaikymas, neužklupus asmens nusikalstamos veikos padarymo vietoje ar tuoj po nusikalstamos veikos padarymo, galimas prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu tik išimtiniais atvejais, kai yra visos šios sąlygos: 1) paaiškėja, kad yra [BPK 122](#) straipsnyje nustatyti suėmimo skyrimo pagrindai ir sąlygos; 2) tuoj pat būtina suvaržyti asmeniui laisvę siekiant šio kodekso 119 straipsnyje nurodytų tikslų; 3) nėra galimybės šio kodekso 123 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka itin skubiai kreiptis į teismą dėl suėmimo skyrimo. Minėto straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad apie kiekvieną ikiteisminio tyrimo pareigūno ar kito asmens sulaikytą asmenį per įmanomai trumpiausią laiką turi būti pranešta prokurorui išsiunčiant laikino sulaikymo protokolo nuorašą.
28. Be kita ko, [BPK 140 straipsnio](#) 4 dalyje įtvirtinta, kad laikinas sulaikymas negali trukti ilgiau, negu tai būtina asmens tapatybei nustatyti ir būtinoms proceso veiksmams atlikti. Laikino sulaikymo terminas skaičiuojamas nuo asmens faktinio sulaikymo nusikalstamos veikos padarymo ar kitoje vietoje. Šio straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad apie asmens sulaikymą per įmanomai trumpiausią laiką ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras surašo laikino sulaikymo protokolą.
29. Pagal Policijos įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 2 punktą pareigūnas, atlikdamas jam nustatytas funkcijas, turi teisę įstatymų nustatyta tvarka sulaikyti ir pristatyti į policijos ar kitų institucijų tarnybines patalpas asmenis, padariusius administracinę teisės pažeidimą (nusižengimą) ar nusikalstamą veiką, įtariamus jų padarymu, asmens tapatybei nustatyti, sulaikytų asmenų apžiūrai ar kratai, jų turimų daiktų patikrinimui atlikti, protokolams, aktams, pranešimams surašyti ar kitiems įstatymų nustatytiems veiksams atlikti. Taigi, minėta norma nukreipia į kitus įstatymus. Kalbant apie policijos pareigūno teisę pristatyti asmenį įtarus jį nusikalstamos veikos padarymu, tokiu atveju turi būti vadovaujama pirmiau aptartomis [BPK](#) normomis.
30. Kasacinis teismas yra nurodęs, jog remiantis [BPK 140 straipsniu](#) laikinas sulaikymas, neužklupus asmens nusikalstamos veikos padarymo vietoje ar tuoj po nusikalstamos veikos padarymo, nėra įprasta procesinės prievartos priemonė, kurios taikymą suponuoja asmens įtartinimas padarius nusikalstamą veiką. Pagal [BPK 140 straipsnio](#) 2 dalį toks sulaikymas galimas tik išimtiniais atvejais, kai yra visos šioje nuostatoje nurodytos sąlygos, t. y. paaiškėja, kad yra [BPK 122](#) straipsnyje nustatyti suėmimo skyrimo pagrindai ir sąlygos; tuoj pat būtina suvaržyti asmeniui laisvę siekiant šio kodekso 119 straipsnyje nustatytų tikslų; nėra galimybės šio kodekso 123 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka itin skubiai kreiptis į teismą dėl suėmimo skyrimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-346/2014](#)).
31. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, jog asmens pristatymas į policijos įstaigą [BPK](#) nėra įvardijamas kaip procesinės prievartos priemonė, tačiau savo pobūdžiu ir pasekmėmis jis gali būti prilyginamas laikinam sulaikymui, jeigu juo yra suvaržoma asmens laisvė, įtvirtinta Konstitucijos 20 straipsnyje, ir asmuo pristatymo metu yra visiškai kontroliuojamas pareigūnų, negali išeiti.
32. Aptarta kasacinio teismo praktika ir teisės normos leidžia daryti išvadą, kad pareigūnų veiksmai, jiems taikant [BPK](#) įtvirtintas procesines prievartos priemones, įskaitant ir laikiną sulaikymą, yra vertinami jų atitikties aptartoms normoms ir atitinkamai teisėtumo aspektu nepriklausomai nuo to, ar ikiteisminis tyrimas pradėtas pagrįstai, ir nepriklausomai nuo tokio tyrimo baigties. Bet koks procesinės prievartos priemonės taikymas nesant tam teisinio pagrindo, tikslo ar nesant proporcingumo tarp taikomos priemonės ir siekiamo tikslo, ar jos taikymo metu pažeidžiant pirmiau aptartas taikymo sąlygas ir tvarką turi būti vertinamas kaip neteisėti pareigūnų veiksmai.
33. Teisėjų kolegija pažymi, kad toks aiškinimas atitinka ir Konvencijos 5 straipsnio esmę bei EŽTT praktiką dėl minėtos normos aiškinimo. Nagrinėjamos bylos atveju vertinant, ar ieškovo atžvilgiu atlikti policijos pareigūnų veiksmai turi būti vertinami kaip jo laikinas sulaikymas ir ar buvo proporcingi siekiamiems tikslams, atsižvelgtina ne tik į [BPK](#) nuostatas, bet ir į Konvencijos 5 straipsnio nuostatą ir EŽTT praktiką aiškinant minėtą normą.
34. EŽTT praktikoje skelbiama, kad Konvencijos 5 straipsnyje įtvirtinta viena svarbiausių demokratinės visuomenės teisių – pagrindinė

- (fundamentali) teisė į laisvę ir saugumą. EŽTT praktikoje nurodoma, kad Konvencijos 5 straipsnis kartu su jos 2 (teisė į gyvybę), 3 (kankinimo uždraudimas) ir 4 (vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas) straipsniais yra pirmojoje (pagal svarbą) kategorijoje pagrindinių teisių, kurios gina asmens fizinį saugumą, tad jo svarba yra didžiausia (pvz., Didžiosios kolegijos 2020 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje *Selahattin Demirtaş prieš Turkiją* (Nr. 2), peticijos Nr. 14305/17, 311 punktą su tolesnėmis nuorodomis; 2016 m. balandžio 28 d. sprendimas byloje *Čamans ir Timofejeva prieš Latviją*, peticijos Nr. 42906/12, 80–81 punktai).
35. Teisė į laisvę Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies prasme reiškia fizinę laisvę; šios nuostatos tikslas – užtikrinti, kad laisvė niekam nebūtų atimta savavališkai (Didžiosios kolegijos 2012 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *Creanga prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 29226/03, 84 punktą; 2012 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 10645/08, 75 punktą).
36. Pagal EŽTT praktiką siekiant nustatyti, ar asmeniui buvo atimta laisvė, atspirties taškas turi būti konkreti asmens situacija, ir turi būti atsižvelgta į daugelį veiksnių, pasireiškiančių konkrečiu atveju, pavyzdžiui, ginčijamos priemonės pobūdis, trukmė, jos įgyvendinimo poveikis ir būdą (pvz., sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*, 71 punktą). Teismas privalo vadovautis realiais skundžiamos situacijos faktais, o ne tuo, kaip situacija atrodo (ne susidariusiu išpūdžiu). Be to, teisė į laisvę demokratinėje visuomenėje Konvencijos prasme yra pernelyg svarbi, kad asmuo prarastų Konvencijos apsaugą tik dėl to, kad jis jos atsisako, pasiduodamas laisvės atėmimui. Taigi laisvės atėmimas gali pažeisti Konvencijos 5 straipsnį net ir tuo atveju, kai asmuo su tuo sutinka (sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*, 72 punktą).
37. Nagrinėjamos civilinės bylos kontekste pažymėtina, kad, atsižvelgiant į pirmiau nurodytų veiksnių vertinimą konkrečiu atveju, Konvencijos 5 straipsnio 1 dalis gali būti taikoma ir labai trumpos trukmės laisvės atėmimui (pvz., sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*, 74 punktą; minėtas sprendimas byloje *Creanga prieš Rumuniją*, 93 punktą). Iš tiesų laisvės atėmimo trukmė gali būti tik kelios valandos ar net nesiekti vienos valandos (pvz., 2011 m. birželio 21 d. sprendime byloje *Shimovolas prieš Rusiją*, peticijos Nr. 30194/09, nagrinėtoje situacijoje pareiškėjas buvo sulaikytas ir pristatytas į policijos nuovadą, kurioje jam teko išbūti 45 minutes).
38. Pagal EŽTT praktiką dėl įrodinėjimo naštos vertinant, ar asmeniui buvo atimta laisvė, pareiškėjui pateikus *prima facie* nuoseklius įrodymus, patvirtinančius, kad vertinamą laikotarpį jį visiškai kontroliavo valstybės institucijos (pareigūnai), pavyzdžiui, jis buvo oficialiai pašauktas ir įėjo į jų kontroliuojamas patalpas, Teismas gali manyti, kad pareiškėjas nebuvo laisvas išeiti iš patalpų (t. y. jo laisvė buvo atimta), ypač kai tuo metu buvo atliekami tyrimo veiksmai. Taigi iš Vyriausybės atsakovės reikalaujama pateikti detalų chronologinę ataskaitą, kas vyko tose patalpose, ir paaiškinti (pagrįsti) laiką, kurį ten praleido pareiškėjas; Vyriausybė turi pateikti savo versiją patvirtinančius tinkamus ir įtikinamus rašytinius įrodymus, o jų nepateikus, Teismas, atsižvelgdamas į tai ir į pareiškėjo pateiktą versiją, daro atitinkamas išvadas dėl svarstomo laikotarpio vertinimo laisvės atėmimo aspektu (sprendimas byloje *Creanga prieš Rumuniją*, 90 punktą). Bendriausia prasme galima teigti, kad, Vyriausybei tinkamai nepaneigus įtikinamos pareiškėjo versijos, Teismas priima sprendimą pareiškėjo naudai.
39. Prievartos (vertimo) elemento buvimas, pavyzdžiui, tam tikras fizinis privertimas (vertimas) (vedimas, tempimas ir pan.) vykti į tam tikrą vietą (baudžiamojo proceso kontekste – paprastai į policijos nuovadą ar kitą teisėsaugos instituciją), antrankių ar kitų prievartos priemonių naudojimas, grasinimas, kad atsisakant vykdyti pareigūnų reikalavimus bus panaudota jėga, kt., yra traktuojamas kaip asmens laisvės atėmimo požymis (pvz., 2008 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Foka prieš Turkiją*, peticijos Nr. 28940/95, 74–79 punktai; 2013 m. rugsėjo 10 d. sprendimas byloje *Fatma Akaltun Farat prieš Turkiją*, peticijos Nr. 34010/06, 35 punktą). Kita vertus, itin svarbu pažymėti, kad (realiai pavartotos) prievartos nebuvimas nėra lemiamas veiksnys nustatant, ar buvo atimta laisvė. Šiuo aspektu EŽTT sprendimuose vertinant asmens (at)vykimo į atitinkamą įstaigą savanoriškumą, be kita ko, atkreipiamas dėmesys į teisinę pareigą paklusti policijos pareigūnų nurodymams, kurios vykdymas vykstant su pareigūnais toli gražu nereikia, jog asmuo savo noru sutinka, kad jam būtų atimta laisvė (2015 m. gruodžio 22 d. sprendimas byloje *Lykova prieš Rusiją*, peticijos Nr. 68736/11, 78 punktą).
40. Tais atvejais, kai į teisėsaugos įstaigą asmenį palydi pareigūnai, laisvės atėmimo pradžia paprastai skaičiuojama nuo jo sulaikymo siekiant šio tikslo pradžios (pvz., minėtas sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*, 2015 m. sausio 13 d. sprendimas byloje *Iustin Robertino Micu prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 41040/11, 88 punktą). Tais atvejais, kai asmuo pagal šaukinį ar kitaip įpareigotas savarankiškai atvyksta į teisėsaugos įstaigą, iš kurios vėliau negali laisvai išeiti, laisvės atėmimo pradžia paprastai skaičiuojama nuo atvykimo (pvz., sprendimas byloje *Creanga prieš Rumuniją*).
41. Vertinant asmens galimybes išeiti iš teisėsaugos įstaigos, tai, kad asmuo yra surakintas antrankiais, uždarytas į kambarį, saugomas pareigūnų ar jam taikomi kiti fizinio pobūdžio suvaržymai, neleidžiant išeiti į laisvę, traktuojama kaip laisvės atėmimo požymiai (pvz., sprendimas byloje *Fatma Akaltun Farat prieš Turkiją*; 2014 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje *Valerian Dragomir prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 51012/11). Tačiau tokių požymių nebuvimas nereikia, kad laisvė asmeniui nebuvo atimta. Bendriausia prasme galima teigti, kad situacija, kai asmuo teisėsaugos pareigūnų nurodymu yra atitinkamos teisėsaugos įstaigos patalpose, iš kurių jam neleidžiama išeiti, nes atliekami baudžiamojo proceso (tyrimo ar kiti) veiksmai, paprastai traktuojama kaip tokio asmens laisvės atėmimas. Tokiu atveju pareiga įrodyti, kad asmuo iš tikrųjų buvo laisvas išeiti iš įstaigos patalpų, tenka Vyriausybei (sprendimas byloje *Creanga prieš Rumuniją*, 94 punktą su tolesnėmis nuorodomis). Kaip vienas iš veiksnių, rodančių, kad asmuo nebuvo laisvas išeiti iš atitinkamos vietos, gali būti traktuojama ir tai, kad pareigūnai paima iš jo tam tikrus asmeninius daiktus, tokius kaip telefonas, piniginė (pvz., 2016 m. gruodžio 13 d. sprendimas byloje *Tiba prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 36188/09, 38 punktą).
42. EŽTT daugelyje bylų yra konstatavęs, kad situacija, kai pareigūnai „pristato“ (nuveda, palydi, nuveža ir pan.) asmenį į policijos nuovadą ar kitas teisėsaugos institucijų patalpas, kur su juo atliekami procesiniai veiksmai (apklausa ir kt.), jis laukia tokių veiksmų atlikimo ir pan., traktuotina kaip laisvės atėmimas Konvencijos 5 straipsnio prasme, laisvės atėmimo pradžią paprastai skaičiuojant nuo tuo momentu, kai pareigūnai pradeda „pristatymą“ (pvz., išsiveda asmenį iš namų ar darbovietės ir pan.) (pvz., sprendimas byloje *Tiba prieš Rumuniją*, sprendimas byloje *Iustin Robertino Micu prieš Rumuniją*, sprendimas byloje *Valerian Dragomir prieš Rumuniją*; 2012 m. lapkričio 20 d. sprendimas byloje *Ghiurau prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 55421/10; sprendimas byloje *Foka prieš Turkiją*; taip pat Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Creanga prieš Rumuniją*; 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimas byloje *Baisuev ir Anzorov prieš Gruziją*, peticijos Nr. 39804/04; 2005 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *I. I. prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 44082/98). Šios kategorijos byloms dažnai būdinga palyginti trumpa (kelių valandų, o kai kuriais atvejais vos vienos dviejų valandų) laisvės atėmimo trukmė.
43. Bet koks laisvės atėmimas turi atitikti Konvencijos 5 straipsnio tikslą, būtent apsaugoti asmenis nuo savivalės. Tai susiję ne tik su teise į laisvę, bet ir su teise į asmens saugumą (pvz., 2015 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *Khalikova prieš Azerbaidžaną*, peticijos Nr. 42883/11, 99 punktą). Bet koks laisvės atėmimas turi atitikti ne tik nacionalinės materialiosios ir proceso teisės normas, bet ir Konvencijos 5 straipsnio tikslą – būtent apsaugoti asmenį nuo savavališko laisvės atėmimo (2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Jėčius prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 34578/97, 56 punktą). Laisvės atėmimas, kuris yra savavališkas, negali būti suderinamas su Konvencijos 5 straipsnio 1 dalimi, o 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta savivalės sąvoka yra platesnė nei nacionalinės teisės nesilaikymas, todėl laisvės atėmimas gali būti teisėtas pagal nacionalinę teisę, tačiau vis dėlto savavališkas ir todėl prieštaraujantis Konvencijai (pvz., sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*, 75 punktą). Tai reiškia, kad laisvės atėmimo motyvai turi atitikti Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį. Taip nėra, be kita ko, tuo atveju, kai atimant asmeniui laisvę nebuvo siekiama užtikrinti jam garantijų, nustatytų Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkte, ar laisvės atėmimas nebuvo būtinas atsižvelgiant į aplinkybes (pvz., 2016 m. kovo 8 d. sprendimas dėl priimtumo byloje *Ursulet prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 56825/13, 42 punktą).
44. EŽTT praktikoje ne kartą išaiškinta, kad valstybės (atitinkamų jos institucijų ir(ar) pareigūnų nepripažįstamas (nefiksuojamas) asmens laisvės atėmimas yra visiškas esminės svarbos garantijų, išdėstytų Konvencijos 5 straipsnyje, paneigimas, ir rodo sunkiausią šios nuostatos pažeidimą. Oficialaus tokių duomenų, kaip laisvės atėmimo data, laikas, vieta, įkalinamo asmens vardas, pavardė, įkalinimo priežastys bei įkalinančio asmens vardas ir pavardė, įrašo nebuvimas laikytinas neatitinkančiu teisėtumo reikalavimo ir pačios Konvencijos 5 straipsnio paskirties (pvz.,

sprendimas byloje *Venskutė prieš Lietuvą*, 80 punktas; 2015 m. spalio 22 d. sprendimas byloje *Khalikova prieš Azerbaidžaną*, peticijos Nr. 42883/11, 100 punktas; 2020 m. kovo 19 d. sprendimas byloje *Satullayev prieš Azerbaidžaną*, peticijos Nr. 22004/11, 56 punktas).

45. Be kita ko, tais atvejais, kai, nesant pagrįsto paaiškinimo, delsiama įforminti asmens, kaip sulaikyto įtariant padarius nusikalstamą veiką, statusą, nustatomas Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies pažeidimas (žr., be kita ko, 2014 m. rugsėjo 18 d. sprendimą byloje *Rakhimberdiyev prieš Rusiją*, peticijos Nr. 47837/06; 2012 m. sausio 19 d. sprendimą byloje *Smolik prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 11778/05; 2012 m. lapkričio 15 d. sprendimą byloje *Grinenko prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 33627/06; 2010 m. lapkričio 25 d. sprendimą byloje *Ivan Kuzmin prieš Rusiją*, peticijos Nr. 30271/03; 2010 m. lapkričio 4 d. sprendimą byloje *Aleksandr Sokolov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 20364/05). Įrašo apie laisvės atėmimą (sulaikymą) nebuvimas savaime traktuojamas kaip rimtas trūkumas Konvencijos 5 straipsnio požiūriu; be to, įrašo apie asmens, kaip įtariamojo, sulaikymą nebuvimas gali atimti iš jo teisę kreiptis į advokatą ir kitas svarbias įtariamojo garantijas (pvz., 2020 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje *Grubnyk prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 58444/15, 71 punktas).
46. Apibendrinama aptartus motyvus teisėjų kolegija išaiškina, kad tuo atveju, kai nustatoma, jog atliekant ikiteisminį tyrimą pagal pareiškimą dėl galimai įvykdytos nusikalstamos veikos asmuo ne iš karto (ne nedelsiant) po įtariamos nusikalstamos veikos padarymo buvo pristatytas į policijos įstaigą ir tam tikrą laiką buvo joje, turi būti tirama, ar asmuo jo pristatymo į policijos įstaigą metu ir būdamas policijos įstaigoje buvo kontroliuojamas pareigūnų, ar galėjo nekludomai pasišalinti, tokios kontrolės pradžios momentas, t. y. ar asmens pristatymu buvo suvaržyta jo laisvė ir, jei taip, ar laisvės suvaržymas buvo užfiksuotas [BPK](#) nustatyta tvarka, surašant protokolą, ar atitiko [BPK 140 straipsnio](#) 2 dalies reikalavimus, ar laikinojo sulaikymo metu buvo su asmeniu atliekami procesiniai veiksmai ir ar jo laikinas sulaikymas buvo būtinas ir proporcingas pagal konkrečios bylos faktines aplinkybes, atsizvelgiant į aptartą kasacinio teismo ir EŽTT, aiškinant Konvencijos 5 straipsnio normą, praktiką. Jeigu dėl asmens sulaikymo nustatomas esminių [BPK](#) reikalavimų ir (ar) Konvencijos 5 straipsnio pažeidimas, turi būti konstatuojami pareigūnų neteisėti veiksmai. Tokiu atveju asmuo įgyja teisę į turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą iš valstybės pagal [CK 6.272 straipsnį](#).
47. Pagal [CK 6.272 straipsnio](#) 1 dalį žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės. Be turtinės žalos, atlyginama ir neturtinė žala ([CK 6.272 straipsnio](#) 3 dalis). Neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimasis, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais ([CK 6.250 straipsnio](#) 1 dalis).
48. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad [CK 6.272 straipsnio](#) 1 dalyje pateikiamas nebaigtinis neteisėtų veiksmų sąrašas, todėl valstybės civilinė atsakomybė gali atsirasti ir tuo pagrindu, kad pareigūnai nevykdė bendrosios pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai – laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais ar neveikimu nepadarytų kitam asmeniui žalos ([CK 6.263 straipsnio](#) 1 dalis). Tokiais atvejais taikytinos tiek bendrosios kasacinėje jurisprudencijoje suformuluotos atsakomybės taikymo sąlygos, tiek specifinis tokioms byloms būdingas kriterijus – pareigūnų klaidos esminė reikšmė asmens teisių pažeidimui. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad valstybės civilinė atsakomybė už žalą, grindžiamą neteisėtais teisėsaugos institucijų pareigūnų veiksmais (neveikimu) baudžiamojo proceso metu, yra civilinės teisės institutas, tai civilinę bylą dėl tokios žalos atlyginimo nagrinėjantis teismas vertina nurodytus veiksmus nagrinėjamam civiliniam ginčui aktualiais aspektais, t. y. civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų atžvilgiu, pagal civilinio proceso normų nustatytas įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-43-684/2020](#), 41 punktas).
49. Neteisėti veiksmai kaip valstybės civilinės atsakomybės pagrindas gali būti nepagrįstas ikiteisminio tyrimo pradėjimas, vykdymas ir asmens perdavimas teismui, taip pat nepagrįstas procesinės prievartos priemonės taikymas ar kitokie pažeidimai. Ikiteisminio tyrimo ir prokuratūros pareigūnai organizuoja ir vykdo ikiteisminį tyrimą, siekdami greitai, išsamiai ir visapusiškai atskleisti nusikalstamas veikas bei nustatyti jas padariusius asmenis, kartu užtikrinant, kad nė vienas nekaltas asmuo nebūtų patrauktas baudžiamojo atsakomybės. Šios minėtų pareigūnų funkcijos ir pareigos yra itin reikšmingos, nes būtent jų tinkamas vykdymas užtikrina žmogaus teises ir interesus ir visos visuomenės interesą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Teisėsaugos pareigūnams būtent dėl jų atliekamų pareigų specifikos ir svarbos ir yra keliami aukštesni rūpestingumo ir atidumo reikalavimai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-283-1075/2019](#), 54 punktas).
50. Pagal kasacinio teismo praktiką (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-393-378/2015](#); 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-63-378/2018](#), 37 punktas; 2018 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-347-687/2018](#), 59 punktas; taip pat jose nurodoma EŽTT praktika), sprendžiant dėl asmens įtariamojo paskirtos kardomosios ar kitokios procesinės prievartos priemonės teisėtumo, būtina, be kita ko, įvertinti jų skyrimo tikslą: skiriant šias priemones asmens kaltumo klausimas nesprendžiamas, o siekiama užtikrinti įtariamojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminio tyrimo atlikimą ir teisminį nagrinėjimą. Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese turi būti proporcingos siekiamiems proceso tikslams, pernelyg nesuvaržyti asmens (kaltinamojo) teisių, jei tam nėra objektyvaus būtinumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-124-403/2018](#), 23 punktas; 2020 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-43-684/2020](#), 42 punktas).
51. Nagrinėjamoje byloje teismai nustatė, kad ieškovas 2017 m. rugpjūčio 1 d. tiksliai nenustatytą laiką, prieš pristatant į policijos komisariatą, buvo laikomas policijos automobilyje, vėliau policijos automobiliu (20.28 val.) pristatytas į Vilniaus miesto pirmąjį policijos komisariatą, iš komisariato buvo išleistas 21.19 val. Policijos komisariatare patikrintas jo blaivumas, paimti jo rašytiniai paaiškinimai, paimti, o paleidžiant iš komisariato grąžinti jo daiktai. Jokie ikiteisminio tyrimo veiksmai su juo nebuvo atlikti (ieškovui įtarimas nebuvo pareikštas, jis nebuvo apklaustas, nebuvo atlikta jo krata ar kiti veiksmai). Apeliacinės instancijos teismas ieškovo buvimą policijos komisariatare vertino kaip laikiną laisvės suvaržymą. Tačiau teismai nusprendė, kad policijos pareigūnų veiksmai atitiko [BPK](#) nustatytus baudžiamojo proceso tikslus ir buvo proporcingi.
52. Teisėjų kolegija pažymi, jog teismai, sprenddami, kad ieškovas policijos komisariatare buvo laikomas tik 51 min., visiškai netyrė ir nevertino tikslios įvykių eigos įvykio vietoje, t. y. ieškovo nurodomos aplinkybės, jog jis prieš tai buvo apie vieną valandą laikomas policijos automobilyje, ir nepagrįstai ieškovo laisvės suvaržymo pradžią skaičiavo tik nuo ieškovo pristatymo į policijos komisariatą momento. Teismai nepagrįstai nevertino, ar ieškovas buvo laikomas policijos automobilyje ir kokių tikslų buvo laikomas, ar jis tuo metu ir vėliau policijos komisariatare buvo kontroliuojamas policijos pareigūnų, ar turėjo teisę išeiti, todėl nėra galimybės byloje nustatyti momentą, nuo kurio skaičiuotinas ieškovo laisvės atėmimas Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies prasme. Teismai aptartų argumentų kontekste nevertino aplinkybės, ar buvo surašytas ieškovo laikinojo sulaikymo protokolai.
53. Teisėjų kolegija pažymi, kad atsizvelgiant į nurodytos EŽTT praktikos principus, kuriais vadovaujantis sprendžiama, ar asmeniui buvo atimta laisvė Konvencijos 5 straipsnio prasme, pasitvirtinus ieškovo nurodomoms aplinkybėms, 2017 m. rugpjūčio 1 d. laisvės atėmimas turėtų būti skaičiuojamas pradedant vėliausiai nuo įsodinimo į policijos automobilį momento ir baigiant paleidimo iš policijos komisariato, tačiau bylą nagrinėję teismai neatliko šių aplinkybių nustatymo ir jų nevertino. Situacija, kai ieškovas, įtariamas nusikalstamos veikos padarymu, buvo sulaikytas policijos pareigūnų siekiant atlikti su juo tam tikrus procesinius ir kitus veiksmus, susijusius su įvykio tyrimu, ir pristatytas į policijos komisariatą, kur buvo laikomas, kol buvo atliekami atitinkami veiksmai, turėjęs pareigą vykdyti pareigūnų nurodymus ir neturėjęs realios galimybės nevykti su jais į komisariatą arba išeiti iš ten anksčiau, nei buvo paleistas, turėtų būti traktuojama kaip jo laisvės atėmimas Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies prasme.
54. Teismų nustatytos faktinės aplinkybės dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo dėl smurto pavartojimo prieš nepilnametį asmenį, dėl nurodymo ieškovo, kaip įtariamo smurto panaudojimu asmens, leidžia daryti išvadą, jog ieškovas buvo sulaikytas ir pristatytas į policijos komisariatą

įtariant nusikalstamos veikos padarymu. Toks laisvės atėmimo atvejis patenka į Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkto taikymo sritį (asmuo sulaikomas ar įkalinamas, kad būtų pristatytas kompetentingai teismo institucijai, pagrįstai įtariant jį padarius nusikaltimą). Tam, kad laisvės atėmimas, be kita ko, įtariant asmenį nusikalstamos veikos padarymu, atitiktų Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies reikalavimus, jis turi būti vykdomas įstatymo nustatyta tvarka. Civilinėje byloje nėra jokių oficialių dokumentų, kuriais būtų įformintas ieškovo laisvės atėmimas, kartu aiškiai nurodant, be kita ko, jo teisinį pagrindą.

55. Teismų neįsitikinta, ar ieškovo laisvės suvaržymas vertintinas kaip faktinis laikinas sulaikymas, ir jei taip, tai ar toks laikinas sulaikymas iš viso galėjo būti taikomas atsižvelgiant į laiką, praėjusį nuo nusikalstamos veikos padarymo (ar tai vis dar galėtų patekti į *in flagrante* (darant nusikaltimą) sąvoką), ir ar buvo proporcingas būtinoms tyrimo tikslams; taip pat nesurašytas laikino sulaikymo protokolas, atitinkamai tinkamai neužfiksuotas sulaikymo momentas ir ieškovo, kaip įtariamojo, statusas, jam neužtikrintos su tuo susijusios procesinės teisės. Teismai tokią situaciją iš esmės pateisino praktiniais sumetimais ir tuo, kad ieškovo patirtas laisvės suvaržymas buvo proporcingas, tačiau minėta, kad pirminė laisvės atėmimo teisėtumo Konvencijos požūriu sąlyga yra atitiktis įstatyme nustatytai tvarkai.
56. Be to, ieškovas buvo faktiškai sulaikytas kaip įtariamasis, tačiau, pristačius jį į komisariatą, su juo, kaip su įtariamuoju, nebuvo atlikti esminiai veiksmai: jam neišaiškintos procesinės teisės, nepareikštas įtarimas, jis neapklaustas, kita vertus, oficialiai neišforminus jo, kaip įtariamojo, statuso, buvo „paimtas paaiškinimas“. Teismai šių aplinkybių nevertino ir tokiu būdu išvadą, kad ieškovui taikytos procesinės prievartos priemonės buvo proporcingos, padarė neįvertinę visų reikšmingų tokiame klausime išspręsti aplinkybių.
57. Dėl nurodytų priežasčių pripažintina, kad byla nagrinėję teismai netyrė ir nenustatė visų bylai reikšmingų aplinkybių, netinkamai taikė aptartas teisės normas, dėl to galėjo būti neteisingai išspręsta byla. Byloje būtina aiškintis daug reikšmingų faktinių aplinkybių, dėl ko buvo neatskleista bylos esmė. Toks esminis proceso teisės normų pažeidimas sudaro pagrindą naikinti pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinius sprendimus ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui ([CPK 360 straipsnis](#)). Teisėjų kolegija papildomai pažymi, kad teismas, nagrinėdamas bylą iš naujo, turėtų patikslinti ieškovo pareigą ir pasiūlyti jam nurodyti, kaip jis vertina savo patirtą neturtinę žalą.

Dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo

58. Kasaciniam teismui nusprendus, kad byla perduotina pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas paliktinas spręsti šiam teismui ([CPK 93, 96 straipsniai](#)).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 360 straipsniu, 362 straipsniu,

nutaria:

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2020 m. lapkričio 5 d. nutartį ir Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. liepos 14 d. sprendimą panaikinti ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti Vilniaus miesto apylinkės teismui.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Danguolė Bublienė

Andžej Maciejewski

Gediminas Sagatys